

1999. – С. 12-25; <sup>4</sup>Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики ХХ сторіччя). – К., 2002; <sup>5</sup>Сарапіна Л.Г. Концептуальна та семантична природа лексеми політика в українському газетно-публіцистичному стилі // Вісник Черкаського університету. Серія Філол. науки. – Вип. 29. – Черкаси. – 2002. – С. 26; <sup>6</sup>Полюжин М.М., Венжинович Н.Ф. Концепт як базова когнітивна сутність // Мовні і концептуальні картини світу: 36. Наук. праць №5 / КНУТШ / Гол. ред. О.І. Чердніченко та ін. – Київ, 2001. – С.183; <sup>7</sup>Кагановська О.М. Знач. праця. – С.24; <sup>8</sup>Ламзина А.В. Заглавие // Введение в литературоведение. Литературные произведения, основные понятия и термины. – М., 1999. – С. 95; <sup>9</sup>Там само. – С.96; <sup>10</sup>Арнольд И.В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 4. – С. 24; <sup>11</sup>Гак В.Г., Ганшина К.А. Новый французско-русский словарь. – 6-е изд., стереотип. – М., 2001. – С.425. Словникові значення наступних прикладів див. на стор. 809, 199, 725, 718; <sup>12</sup>Petit Larousse illustré. – Paris, 1973. – P. 401. Далі див. „la peste” p.767, „la chute” p.208, „la pause” p.687, „le mur” p.678; <sup>13</sup>Арнольд И.В. Указ. раб. – С.28; <sup>14</sup>Кагановська О.М. Знач. праця. – С.124; <sup>15</sup>Camus A. L’Etranger. La Peste. – Moscou, 1969. – P.27. Далі сторінки вказані безпосередньо в тексті; <sup>16</sup>Камю А. Вибрані твори: пер. з фр. – К., 1991. – С.30. Далі сторінки вказані безпосередньо в тексті; <sup>17</sup>Sartre J.-P. La nausée: Etude et notes de George Raillard. Agrégé des lettres. – Paris, 1966. – P.9. Далі стор. див. у тексті; <sup>18</sup>Сартр Ж.-П. Нудота. Мур. Слова: Пер. з фр. – К., 1993. – С.4. Далі стор. див. у тексті; <sup>19</sup>Lichet Raymond. Lire Camus. – Paris, 1969. – P.14.

*А.А. Калетнік, асп.*

## **ЛІНГВІСТИЧНА МОТИВАЦІЯ ЕСТЕТИКО-КУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ НЕОКЛАСИЧНОГО ТЕКСТУ.**

*У статті аналізуються принципи мовознавчого аналізу неокласичного тексту з увагою до інтерпретативних методологій в сучасній ідіостилюстиці.*

*In the article the principles of linguistic analysis of neoclassical text are analyzed with the attention to interpretative methodologies.*

Постановка проблеми аналізу неокласичного тексту важлива для сучасної філології, тому що дозволяє розглянути літературно-мистецький процес початку ХХ століття як цілісність естетико-мовного феномену.

Наукова проблематика визначає коло дослідницьких завдань: обґрунтування системних характеристик екстралінгвального й інтралінгвального взаємозв'язку явищ естетичної дійсності та лінгвістичної мотивації характеристик неокласичного тексту як явища культурної свідомості українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що названа проблематика в мовознавстві майже не розроблялася. Окремі зауваги щодо мови і стилю неокласиків зустрічаємо в роботах із історії української літературної мови (В.М. Русанівський “Історія української літературної мови”)<sup>1</sup> та в роботах із літературознавства (“Київські неокласики” / Упорядник Віра Агеєва)<sup>2</sup> та ін., що є джерелознавчою основою для лінгвістичних узагальнень.

Із цього погляду мовознавчий аналіз підпорядкований завданню: визначити диференційні характеристики лінгвістичного й літературознавчого підходів до тексту і сформулювати критерії аргументації оригінальної сутності мовної свідомості неокласиків.

Теза Андрія Белого “символізм як світорозуміння”<sup>3</sup> об'єднує два фундаментальні складники філологічного дискурсу. Перший вказує на світоглядно-естетичну цілісність символізму і передбачає окреслення концептуальних засад мистецького напрямку. Другий складник звернено до епістемології, наукового пошуку критеріїв обґрунтування системи естетичних уявлень у зв'язку зі здатністю людини оригінально бачити світ, інтелектуально інтерпретувати буття<sup>4</sup>.

Можливий і інший погляд на загальну в аспекті методології та афористичну за характером вислову тезу Андрія Белого. Вона повною мірою визначає принципи літературознавчого аналізу: система ідейно-естетичних уявлень та модельована в її категоріях і формах художня дійсність. У кожному разі йдеться про теорію, концепцію чи суму вихідних теоретичних засад, що в сукупності визначають модель дослідницької роботи літературознавця.

Лінгвістичний аналіз має свою специфіку. Вихідні критерії дослідника залежать передусім від розуміння ним фундаментальних основ теорії мовознавства: мова як система і структура, мова як функція, мова як вербалізована мисленнєва діяльність, мова як текст та ін. Світоглядно-естетична цілісність мистецького напрямку, якщо йдеться про художній текст, конкретизує предметність аналізу і коло питань, лінгвістичній мотивації яких буде присвячено пошук.

У розрізненні мовознавчого і літературознавчого підходів до художнього тексту є своя логіка. Лінгвістика в названій диспозиції не тільки мотивує оригінальність і досконалість узагальнень теоретиків літератури, але й дозволяє реструктурувати мовну свідомість митця, не інтуїтивно, а фактологічно визначити його інтелектуальні коди, їх системність, закономірність і оригінальність.

Неокласичний текст складний для науковця дослідницький об'єкт. Передусім з причини екстралінгвальної мотивації. Історико-культурні обставини ХХ ст. визначили не об'єктивно, а вимушено маргінальне місце неокласиків у зовсім недавньому потрактуванні літературного процесу названого періоду: панівна суспільно-політична доктрина входила в суперечність із духовним аристократизмом і рафінованим естетизмом неокласиків.

Звідси актуальність і не лише наукова, але й етична потреба повернення в коло нової дослідницької проблематики текстів довершених, свідомо протиставлених неокласичними авторами агіткам і літературній малоосвіченості. Як зазначає Юрій Клен, у сонеті Миколи Зерова 1921 р. "Молода Україна" поетично задекларовано "загальну лінію" неокласиків, що є своєрідним "ключем" для розуміння сутності світосприймання неокласичних авторів і читачами, й інтерпретаторами:

– Коли ж то, Господи, мине нас ця чаша,  
ця старосвітчина і повітовий смак –  
ці мрійники без крил, якими так  
поезія уславилася наша.

От Петька Стах, містечковий сіряк,  
от Вороний, сентиментальна кваша.  
О, ні! Пегасові потрібна інша паша,  
а то – не вивезе, загрузне неборак.

Від заперечення поширених і пропагованих установок і реалій тогочасного літературного процесу, неокласики йдуть до визначення власних естетичних пріоритетів:

– Прекрасна пластика і контур строгий,  
добірний стиль, залізна колія –  
оце твоя, Україно, дорога:  
Леконт-де-Ліль, Жозе Ередія,  
парнаських гір незахідне сузір'я  
зведуть тебе на справжнє верхогір'я<sup>5</sup>.

Віктор Петров у відомій статті “Микола Зеров та Іван Франко” деталізує художньо-естетичну позицію авторів, яких відносимо до неокласичного кола. Вони, на думку критика, не сприйняті і не зрозумілі тим, хто звик ототожнювати “українську літературу” з “регіоналізмом” і “кожен прояв а-регіонального мистецтва сприймають як **не** – літературу, як “мистецтво, що існує ради мистецтва”. Розглядаючи “**якісну** літературу як невластиво українську, як літературу на ґрунті літератури, і, змішуючи стиль зі стилізацією, тлумачать автори, позбавлені ознак регіоналізму, як наслідування, переробку і переспів. Регіоналізмові народників і модерністів “неокласики” протиставляють вимогу літератури “високого стилю”, літератури, яка воліє не бути провінційним відгомном російської або європейської, а опосісти рівноправне місце в колі світових літератур”<sup>6</sup>.

За обставин, коли літературна перспектива і талант митця були асоційовані з приналежністю до організацій “Плуг” або “Гарт”, прикметами письменницького хисту і патентом на талановитість” (як іронічно зауважив Юрій Клен<sup>7</sup>), було авторство, визначене ідейно-естетичними платформами цих угруповань. Можливо, звідси внутрішній опір неокласиків утворити будь-яку організацію, структуруватися в літературному процесі початку минулого століття групою, гуртком, асоціацією чи іншим сформованим на задекларованих спільних ідейних, організаційних або естетичних засадах об’єднанням.

Відомим є покликання на виступ М. Зерова 1925 року, в якому він досить категорично обґрунтував свою позицію: “Ми повинні протестувати проти гуртківства й гурткового патріотизму, гурткової виключності в наших літературних відносинах... Притаманність до гуртка як критерій істини... проти такого критерію істини, у всякому разі, ми повинні протестувати”<sup>8</sup>. Микола Зеров, якого близький до неокласиків Віктор Петров називає “центром тяжіння” літературної течії, безумовно, окреслив справжню ситуацію. Неокласиків еднають погляди на сутність культури, її місце в цивілізації, розуміння творчої свободи митця як найвищої цінності, свободи, що поєднується з широкою освітою і вимогливістю до слова.

Певною мірою можна твердити, що антигуртківство неокласиків стало принципом їх світоглядного естетизму. “Були

зустрічі друзів, і не було ні зборів, ні організацій, ані “основних завдань”, твердять сучасники неокласиків<sup>9</sup>.

Така ситуація з самовизначенням літераторів неокласичного кола ставить перед дослідником їх творчості складні питання ідентифікації текстів за універсальними, єдиними з естетико-мовного погляду критеріями, що розв’язуються сьогодні по-різному. Лінгвістична мотивація феномену неокласичного тексту перебуває у площині методології мовознавства, де ідіостилістична проблематика аргументується дослідницьким синкретизмом екстралінгвальних й інтралінгвальних критеріїв.

Екстралінгвальною в цьому випадку буде позамовна культурна ситуація, що спричинила текст, зумовила його цілісність і приналежність до певного культурного кола. Інтралінгвальна сутність визначена особливостями мовної свідомості, репрезентованої в тексті та його одиницях.

Для мовознавця важливо, що у неокласиків немає випадковостей. Так, психологічна і культурна мотивація образу, символу, художньої деталі завжди гармонізовані у слові.

З цього погляду дещо механістичними видаються накопичення філологами фактів епітетних, метафоричних, порівняльних та ін. характеристик тексту як свідчення його художньої досконалості<sup>10</sup>.

Власне природна сутність естетики слоа, генетика художнього мислення звернена до образності, якщо, зрозуміло, не йдеться про її неусвідомлене ігнорування чи поверхневу реконструкцію в авторському письмі.

Більш точною, як на наш погляд, є увага до внутрішньої мотивації вибору (свідомого чи підсвідомого) слова, образної моделі, структури фрази, типу звукопису та інших складників системності тексту, що дозволяють ідентифікувати ідіостилістичну картину світу.

Характерним і навіть дещо академічним з цього погляду є коментар Білецького до перекладу М. Рильським “Романа про Трістана та Ізольду” Жозефа Бедьє. Коли Леся Українка познайомилася з ранньою творчістю М. Рильського, саме йому, авторові рядків “Трістан коня сідлає, Ізольда білорука ридає за вікном”<sup>11</sup> радить поетеса написати “Ізольду Білоруку”<sup>12</sup>. М. Рильський вже зрілим автором повертається до тексту Ж. Бедьє, інтерпретуючи його в перекладі, але художня інтенція середньовічного французького слова набагато раніше зумовлює

естетичні доміанти українського автора. Численні словотвірні аналоги *білорукій Ізольді* (у Рильського – *золотоокий метеор* – 1, 198; *срібнокрилі птахи* – 1, 2034 *білоодежна Дездемона* – 1, 176; *сніжнооки айстри* – 1, 147; *білокрилий парус* – 1, 189 та ін.) – не данина традиційній дериваційній моделі. Швидше апробована словотвірна модель використовується для відображення подібності асоціативних перетинань у художньому письмі французького і українського авторів, контамінованої смислової атрибуції явища, події, факту.

Хоча витоки художньої атрибуції у формі складних прикметників пов'язуються в європейській традиції не з Ж. Бедьє. Цей тип словесної естетики був продуктивним і поширеним вже в античній поезії – її вплив на творчу свідомість М. Рильського (як і в цілому неокласичного кола) має аналізуватися передусім, і з огляду на освіту, культурне оточення митця, його естетичне кредо, і з реальних текстових вимірів авторського слова.

На наш погляд лінгвістична мотивація мовної свідомості можлива лише за умов звернення до тексту, де аргументація значною мірою залежить від методології аналізу, комплексу дослідницьких установок і задач, які артикуються нею.

Інтерпретативні методології, в такій постановці проблеми, продуктивні в сучасному мовознавстві, дозволяють лінгвістові заглибитися в текст, реконструювати мовний пошук митця як вияв інтенцій слова і художньої свідомості. Лінгвістична мотивація оригінальності неокласичного тексту дістане в такому разі логічної завершеності й об'єктивації.

<sup>1</sup>Русанівський В.М. Історія української літературної мови. – К., 2001. – С. 297-301; <sup>2</sup>Київські неокласики / Упоряд. Віра Агеєва. – К., 2003; <sup>3</sup>Белый Андрей. Символизм как миропонимание. – М., 1994; <sup>4</sup>Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу. – К., 2001; <sup>5</sup>Клен Юрій. Спогади про неокласиків // Київські неокласики / Упоряд. Віра Агеєва. – К., 2003; <sup>6</sup>Там само. – С. 33; <sup>7</sup>Там само. – С. 32; <sup>8</sup>Там само. – С. 32; <sup>9</sup>Там само. – С. 32; <sup>10</sup>Білодід І.К. Поетична мова Максима Рильського. – К., 1965; <sup>11</sup>Рильський М.Т. Твори у 10 тт. Т. 1. – К., 1960. – С. 179. Тут і далі тексти творів М. Рильського цитуються за названим виданням; <sup>12</sup>Білецький Олександр. Творчість Максима Рильського // М.Т. Рильський. Твори у 10 тт. Т. 1. – К., 1960. – С. 11.